

«بسم الله الرحمن الرحيم»

« آسیب های فضای مجازی بر فرزندان »

مرجان فلاحی گماری^۱

چکیده

باشیوع و ویروس کرونا و محدودیت های اعمال شده برای حضور در اجتماع، افراد ناچار شدند تا برای انجام کارهای خویش بصورت غیرحضوری به فضای مجازی وارد شوند. فضای مجازی با همه تنوع و گستردگی بی حد و مرز خویش باعث جذب فرزندان در دوران تحصیل به خود شد به گونه ای که در دوران پساکرونا آنها بیشترین وقت خویش را در این فضا سپری می کنند و وابستگی شدیدی به آن پیدا کرده اند که همین مسأله باعث ایجاد مشکلات و آسیب هایی برای آنها شده است. این تحقیق با روش توصیفی و با هدف «شناخت آسیب های فضای مجازی بر فرزندان» انجام شده است. شیوه ی جمع آوری مطالب در آن به صورت کتابخانه ای می باشد. محقق در این تحقیق ابتدا به مفهوم شناسی پرداخته و در ادامه آسیب های فضای مجازی بر فرزندان را بیان کرده و به این نتایج دست یافته است: آسیب های فردی فضای مجازی بر فرزندان: ۱_انزوطلبی ۲_افت شدید تحصیلی ۳_سوء استفاده جنسی ۴_اعتیاد به اینترنت ۵_سوء استفاده مالی ۶_کمبود خلاقیت ۷_افسردگی یا پرخاشگری ۸_مختل شدن حریم خصوصی ۹_بروز صدمات جسمانی ۱۰_کم تحرکی فیزیکی ۱۱_انحراف های اخلاقی و جنسی ۱۲_بی نظمی در برنامه های روزانه. آسیب های خانوادگی فضای مجازی بر فرزندان: ۱_شکاف نسل ها ۲_تغییر در سبک زندگی فرزندان ۳_کاهش تاثیر پذیری اطفال از والدین ۴_دوری از خانواده . آسیب های اجتماعی فضای مجازی بر فرزندان: ۱_اتلاف وقت زیاد و اعتیاد آور بودن ۲_کمبود ارتباط رو در رو ۳_کاهش روابط اجتماعی ۴_ایجاد شکاف میان انقلاب اسلامی و آرمان های آن ۵_بحران هویت .

واژگان کلیدی: آسیب ، فرزندان ، فضای مجازی .

^۱ - طلبه سطح ۲ حوزه علمیه نجمه خاتون سلام الله علیها ، صفی آباد ، Falahymarjan@gmail.com

مقدمه

در عصر حاضر با پیشرفت تکنولوژی و فناوری اطلاعات ورود به شبکه های مجازی و گذراندن وقت در این فضاها به جزء لاینکف زندگی افراد تبدیل شده است، انسانها در هر سنی برای انجام کارهای روزانه ی خویش به استفاده از این فضا روی آورده اند. فضای مجازی بستر مناسبی جهت افزایش اطلاعات می باشد اما در کنار آثار مثبتی که به همراه دارد، می تواند آسیب هایی را برای فرزندان به همراه داشته باشد. در زمینه ی آسیب های فضای مجازی بر فرزندان کتاب ها و مقالاتی نوشته شده است از جمله: کتاب «آسیب های فضای مجازی» از آقای علی محمد رجبی که مخاطب را با آسیب های روحی، روانی شبکه های مجازی آشنا می کند و همچنین مقاله «آسیب های شبکه های اجتماعی و تاثیر پیامد های منفی آن بر روی خانواده ها» که نویسنده در این مقاله به آسیب های فضای مجازی در میان اعضای خانواده پرداخته است. هم چنین مقاله «بررسی رابطه ی شبکه های اجتماعی بر نوع ارتباطات فرزندان بر والدین» که نویسنده در این مقاله با روش پیمایشی انجام شده است و تأثیر شبکه های اجتماعی را بررسی کرده است و به نتایجی از جمله کم شدن رابطه عاطفی والدین و فرزندان رسیده است.

با توجه بر اینکه فضای مجازی تأثیرات منفی برای فرزندان دارد و این مسأله باعث ایجاد آسیب هایی در بخش های مختلف زندگی آنها می شود محقق دراین تحقیق در صدد است با بیان این آسیب ها آنها را شناسایی کند.

حال سوال اساسی که در اینجا مطرح میشود این است که آسیب های فضای مجازی بر فرزندان چیست؟

مفهوم شناسی

محقق در ابتدا قصد دارد معنای لغوی و اصطلاحی کلید واژه ها را بیان نماید:

آسیب

آسیب در لغت به معنای زخم، کوب، ضربه، ضربت است و در اصطلاح به معنای صدمه، عیب و نقص یا شکستگی که از ضرب و زخم پیدا آید می باشد.^۱

فضای مجازی

۱. دهخدا، لغت نامه: فرهنگ متوسط دهخدا، ج ۱، ص ۳۹.

مفهوم فضای مجازی در اصطلاح که درواقع حاصل تکنولوژی غرب است، واژه‌ای است که در خلال دهه ۱۹۹۰ از طریق اینترنت کاربرد عمومی یافت. فضای مجازی فقط مجموعه‌ای از سخت‌افزار نیست، بلکه مجموعه‌ای از تعاریف نمادین است که شبکه‌ای از باورها در چارچوب دادوستد بیت ردوبدل می‌کند. فضای مجازی به فضای تعاملی اینترنت اطلاق می‌شود که در آن افراد در درون آن با هویت‌هایی پنهان به مثابه پیام‌هایی بر صفحات رایانه حضور می‌یابند.^۱

فرزند

فرزند در لغت به معنای ولد، نسل، پسر و دختر هر دو را گویند، کودک، شیرخوار، بچه، طفل، کودک.^۲

آسیب‌های فضای مجازی

آسیب‌های فضای مجازی بر فرزندان شامل سه بخش: فردی، اجتماعی و خانوادگی می‌باشد.

۱. آسیب‌های فردی فضای مجازی بر فرزندان

محقق در بخش اول قصد دارد آسیب‌هایی که فضای مجازی بر خود فرزندان ایجاد می‌کند را تبیین نماید. این آسیب‌ها عبارتند از:

۱-۱. انزوا طلبی

ارتباط زیاد و بی برنامه با فضای مجازی باعث ایجاد انزوا طلبی و جدایی فرزندان از کانون گرم و امن خانواده می‌شود به طوری که جوان و نوجوان هیچ علاقه‌ای نسبت به هم نشینی با پدر و مادر؛ برادر و خواهر نشان نمیدهد و همچنین فرزندان اینترنتی در میهمانی‌ها و مراسم‌های فامیلی کمتر شرکت میکنند و هیچ علاقه‌ای به دور هم بودن ندارند و استفاده نامطلوب از فضای مجازی دچار نوعی آشفتگی و عدم مهارت در ایجاد ارتباط اجتماعی می‌شوند و نمی‌توانند ارتباط گری از خود به نمایش بگذارند و حس و علاقه تفریح خانوادگی و مسافرت را از دست می‌دهند و فضای مجازی به راحتی میتواند جوان و نوجوان ما را در معرض آموزش و استفاده از خشونت قرار دهد و این عدم ارتباط با اجتماع و انزوا در نهایت باعث پرخاشگری و رفتن نوجوان به سمت خشونت می‌شود.^۳

۱-۲. افت شدید تحصیلی

^۱. خبرگزاری صدا و سیما مرکز همدان، «فضای مجازی، حقیقی است»، ۶/۱۳۹۷، کد خبر ۲۱۱۳۱۲۴

^۲. دهخدا، لغت نامه: فرهنگ متوسط دهخدا، ج ۲، ص ۲۱۰۳.

^۳. خبرگزاری بسیج، «ارتباط زیاد در فضای مجازی باعث انزوا طلبی در کار میشود»، <http://basijnews.ir>

افت شدید تحصیلی اولین تأثیر شبکه‌های اجتماعی بر روند موفقیت تحصیلی دانش‌آموزان است. در شرایط حال حاضر افراد زمان زیادی را در فضای مجازی سپری می‌کنند بسیاری از کودکان ساعت‌های طولانی در فضای مجازی می‌چرخند و از دنیای واقعی و تلاش برای رسیدن به آرزوهای دنیای واقعی شان غافل میشوند. در سالهای اخیر بدلیل غیر حضوری بودن مدارس خیلی از کودکان از فضای درس و مدرسه فاصله گرفتند و بیشتر از همیشه سرگرم دنیای مجازی شدند. کسب نمرات پایین و ضعیف شدن پایه تحصیلی دانش‌آموزان از مهم‌ترین تأثیرات فضای مجازی است که باید با روش‌های اصولی مدیریت شود.^۱

۱-۳. سوء استفاده جنسی

اگر نگاهی به اخبار حوادث در ایران و دیگر نقاط جهان بیندازید در این میان خبرهایی را خواهید خواند در مورد اینکه با استفاده از فضای مجازی کودک یا نوجوان رو مورد سوء استفاده جنسی قرار داده اند. متأسفانه نظارت کم والدین و سهل انگاری ها بر گسترده شدن این آسیب خطرناک دامن زده است. بسیاری از افراد سودجو با استفاده از شبکه های مجازی کودک یا نوجوان را گول میزنند و از او سوء استفاده می کنند.^۲

۴-۱. اعتیاد به اینترنت

اعتیاد به اینترنت از سایر انواع اعتیاد کم خطرتر نیست. از روزی که انفجار اینترنت رخ داد، این اشکال به وجود آمده است و در سرتاسر جهان بدون هیچ علامتی گسترش پیدا کرده است. ویژگی آدم‌هایی که با اعتیاد به اینترنت مشکل دارند آن است به نظر می‌رسد با گوشی تلفن یا کامپیوترهای خود ازدواج کرده‌اند. هر وقت که آن‌ها را می‌بینید، چشمانشان به صفحه‌ی نمایش خیره شده است. برای دانش‌آموزان و نوجوانان، بازی‌های آنلاین یا این وبسایت‌های شبکه‌ی اجتماعی جذابیت زیادی دارند.

بر اساس آمار ارائه شده توسط دانشگاه استنفورد ۱۳.۷ درصد از آدم‌ها دور شدن از اینترنت به مدت چند روز را غیر ممکن می‌دانند. واقعیت جالب آن که بر اساس پژوهش صورت گرفته توسط دانشگاه لوا مردها بیشتر احتمال دارد به اینترنت معتاد شوند. نه تنها جذب عوامل فوق‌الذکر می‌شوند، بلکه بسیاری از دانش‌آموزان و نوجوانان به عنوان راهی برای پنهان شدن از دنیای واقعی به اینترنت پناه می‌آورند. آن‌ها وقتی در جهانی خیالی که در اینترنت ساخته‌اند زندگی می‌کنند احساس راحتی و امنیت بیشتری دارند. مشکل خطرناک اعتیاد به اینترنت نه تنها بر روند زندگی بلکه بر سلامت‌شان نیز تأثیر می‌گذارد. مطالعه‌ای که در ۱۲ مارس ۲۰۱۰ منتشر شد نشان داد که بین استفاده از اینترنت و افسردگی رابطه‌ای مستقیم وجود دارد.

۱. مسافر، «آسیب های فضای مجازی برای دانش آموزان»، ۲۱ می ۲۰۲۳، <http://paresh.ir>

۲. خرد، «آسیب های اجتماعی دانش آموزان در فضای مجازی ، مزایا و معایب فضای مجازی برای دانش آموزان» ، <http://kherad.org>

بالاخص، آدم‌هایی به اینترنت اعتیاد دارند از آدم‌های معمولی احتمال افسردگی‌شان بیشتر است. طبق گزارش هیلاری کش، یک روان‌درمانگر آمریکایی، ۸-۱۰٪ از نوجوانان آمریکایی به اینترنت معتاد می‌شوند. این عدد یعنی حدوداً ۲ میلیون نوجوان فقط در سرتاسر ایالات متحده به این سیستم وابسته می‌شوند. این هشدار واقعی است برای آدم‌ها تا این اثرات منفی اینترنت بر دانش‌آموزان و نوجوانان را شناسایی کنند.^۱

۴-۱. سوء استفاده مالی

افراد سودجو و روش‌های سوء استفاده مالی در فضای مجازی زیاد است. بسیاری از این افراد با استفاده از ناآگاهی و معصومیت کودکان به اطلاعات شخصی-مالی اعضای خانواده دست پیدا می‌کنند و دست به سوء استفاده‌های مالی می‌زنند.^۲

۵-۱. کمبود خلاقیت

کمبود خلاقیت در نوجوانان و دانش‌آموزان نیز یکی دیگر از اثرات منفی اینترنت است که از مزایای آن ناشی می‌شود. یکی از ویژگی‌های قابل توجه اینترنت آن است که حاوی منابع نامحدودی از اطلاعات است. از مزایای این ویژگی فراهم آوردن دسترسی سریع و آسان اطلاعات مورد نیاز برای کار در آن است اما وقتی همه چیز فراهم است نیازی به خلاقیت نیست. دانش‌آموزان اکنون مجبور نیستند تلاش زیادی در قبال تکالیف و پروژه‌شان انجام دهند چون فقط چند دقیقه لازم است تا تمام اطلاعات مورد نیاز را از اینترنت بگیرند و در کار خود کپی کنند این مسئله هشدار است برای افزایش سرقت ادبی، که به کمبود خلاقیت منجر می‌شود وقتی این عادت چندین بار اتفاق بیفتد این جوان‌ها برای تکمیل مطالعاتشان به اینترنت وابسته خواهند شد. همین وضعیت نه تنها برای دانش‌آموزان بلکه برای کاربران در هر سنی هم اتفاق می‌افتد و امور به نحوی آسان می‌شوند که این امر به مانعی برای یادگیری و خلاقیت تبدیل می‌شود.

۶-۱. افسردگی یا پرخاشگری

افسردگی یا پرخاشگری بسته به درجه خود می‌تواند یکی از خطرناک‌ترین بیماری‌های روانی باشد. مقایسه نوع زندگی با دیگران، انزوا طلبی، افت تحصیلی، از دست دادن حمایت خانواده، مورد سوء استفاده جنسی قرار گرفتن و در نهایت می‌تواند به انواع شدید افسردگی یا پرخاشگری با ریشه داشتن در فضای مجازی منجر شود. بدون شک باید هر دو را جدی گرفت و برای درمان آن اقدام کرد.^۳ همچنین طبق تحقیقات انجام

۱. نجاتی نسب، «۱۱ تأثیر منفی اینترنت بر دانش‌آموزان و نوجوانان»، <http://rgsrotabaar.org>

۲. خرد، «آسیب‌های اجتماعی دانش‌آموزان در فضای مجازی، مزایا و معایب فضای مجازی برای دانش‌آموزان»، <http://kherad.org>.

۳. همان.

- ۱- انزوا طلبی: استفاده‌ی زیاد وبدون برنامه از فضای مجازی باعث انزوا طلبی فرزندان و کودکان شده و آنها کمتر در کنار خانواده وقت می گذرانند.
- ۲- افت شدید تحصیلی: کودکان و دانش آموزان زمان زیادی را در فضای مجازی سپری می کنند و اولین آسیبی که متوجه آنان خواهد بود افت تحصیلی می باشد.
- ۳- سوء استفاده جنسی: گذراندن اوقات کودکان در فضای مجازی باعث شده است تا افراد سود جو از سهل انگاری خانواده و سادگی کودکان سوء استفاده کرده و آن ها را مورد سوء استفاده جنسی قرار دهند.
- ۴- اعتیاد به اینترنت: گذراندن بیشترین وقت در فضای مجازی باعث می شود فرزندان به مور نسبت به این فضا وابستگی و اعتیاد پیدا کنند.
- ۵- سوء استفاده مالی: افراد سود جو از معصومیت کودکان در فضای مجازی سوء استفاده کرده و به اطلاعات شخصی و مالی آن ها و اعضای خانواده‌شان دسترسی پیدا می کنند.
- ۶- کمبود خلاقیت: یکی از اثرات منفی اینترنت و فضای مجازی این است که دانش آموزان و کودکان هر آنچه بخواهند را راحت و آسان به آن دسترسی پیدا می کنند و به اطلاعات مورد نظرشان می رسند و دیگر نیاز به فکر کردن زیاد و ایجاد خلاقیت ندارند.
- ۷- افسردگی یا پرخاشگری: افسردگی یا پرخاشگری بیماری روانی است که کودک بر اثر انزوا طلبی، مقایسه‌ی خود با دیگران و.. در فضای مجازی به آن مبتلا می شوند.
- ۸- مختل شدن حریم خصوصی: یکی از اثرات منفی فضای مجازی مختل شدن حریم خصوصی می باشد چرا که بسیاری از کودکان تمام اطلاعات شخصی خود و حتی اطلاعات کارت شناسایی خود را در آن با دوستان خود به اشتراک می گذارند و این زمینه ای می شود برای تهدید حریم خصوصی افراد در فضای مجازی .
- ۹- بروز صدمات جسمانی: کودکان و نوجوانان درست در زمانی که باید با فعالیت های ورزشی و علمی و.. مشغول باشند و با دوستان خود روابط سالم برقرار کنند، متأسفانه با گذراندن اوقات خود در فضای مجازی زمینه بی تحرکی و چاقی خود و انواع بیماری های دیگر را فراهم می کنند.
- ۱۰- کم تحرکی فیزیکی: فرزندان بهه دلیل اینکه دائماً در گوشی و فضای مجازی سیر می کنند از فعالیت خودداری کرده و همین باعث کم تحرکی آنها می شود.
- ۱۱- انحراف های اخلاقی و جنسی: از جمله آثار مخرب فضای مجازی برای کودکان و نوجوانان به وجود آمدن انحرافات جنسی است، این پدیده مرزهای اخلاقی را در هم می شکند و کودک و نوجوان درگیر

ارضای جنسی خود به طور طبیعی می شود و این ممکن است اعتیاد جنسی نیز برایشان به همراه داشته باشد.

۱۲- بی نظمی در برنامه های روزانه: غرق شدن در فضای مجازی باعث می شود فرد نسبت به انجام منظم کارهای روزانه اش بی توجه شود .

ب) آسیب های خانوادگی فضای مجازی بر فرزندان

۱- شکاف نسل ها : اینترنت شکاف بین نسل ها را بیشتر کرده است به این صورت که الان بسیاری از خانواده ها به همراه فرزندان در کنار هم می نشینند بدون اینکه ساعت ها صحبتی با هم داشته باشند و هیچ کدام حرف دیگری را نمی فهمند.

۲- تغییر در سبک زندگی فرزندان: استفاده زیاد از فضای مجازی باعث شده کودکان و نوجوانان علاقه زیادی به این فضا پیدا کنند و بصورت دائم درگیر این دنیا باشند و این سبک زندگی جدیدی را برای کودکان رقم می زند.

۳- کاهش تاثیرپذیری اطفال از والدین: فضای مجازی مطالبی وجود دارند که به کودکان و نوجوانان توصیه می کنند به صحبت های والدین خود اهمیت ندهند و به اهداف خود خارج از قواعد خانواده نیز هر طور که شده برسند.

۴- دوری از خانواده: فضای مجازی باعث شده است تا فرزندان چنان مجذوب آن شوند که کم کم از سایر اعضای خانواده دور شوند.

ج) آسیب های اجتماعی فضای مجازی بر فرزندان

۱- اتلاف وقت زیاد و اعتیاد آور بودن: گاهی افراد در استفاده از فضای مجازی و گذراندن وقت در آن موجب اعتیاد به این فضا می شود و این امر از عوامل مهم آسیب های اجتماعی کودکان در فضای مجازی است.

۲- کمبود ارتباط رودرو: یکی از اثرات منفی فضای مجازی و اینترنت کمبود ارتباط رو در رو در افراد است چرا که آنها استفاده از فضای مجازی را به ارتباط رو در رو با دیگران ترجیح می دهند.

۳- کاهش روابط اجتماعی: کودکان و نوجوانان نیاز دارند تا با همسالان خود ارتباط برقرار کنند و در جمع ها حضور داشته باشند تا ایجاد یک رابطه‌ی دوستانه و اجتماعی را بیاموزند.

۴- ایجاد شکاف میان انقلاب اسلامی و آرمان های آن: یکی از شگردهای تبلیغی موجود در اینترنت پایگاه های دروغین است که به نقد منفی و دروغ دربارهی جمهوری اسلامی می پردازند و نسل جدید و نوپای ما را بر علیه جمهوری اسلامی تحریک می کنند و آنان را به کارهای خراب کارانه برضد نظام تشویق می کنند.

۵- بحران هویت: هویت واجد سه عنصر است: شخصی، فرهنگی، اجتماعی که هر یک از اینها در تکوین شخصیت فرد نقش دارند و هویت اجتماعی در برخورد با گروه ها و اجتماعات مختلف شکل می گیرد و اینترنت و فضای مجازی از جمله این اطلاعات است که هویت فرد را دستخوش تحولات می کند.

فهرست منابع

۱. دهخدا، علی اکبر، لغت نامه دهخدا، تهران: دانشگاه تهران موسسه انتشارات. و چاپ تهران - ایران، ۱۳۹۰.

مقالات

۲. رحیمی، محمد، «عوامل اجتماعی موثر بر شکاف نسلی، مطالعه موردی شهر خلخال». پایان نامه کارشناسی ارشد جامعه شناسی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکز ۱۳۹۰.
۳. ملاحی، نجمه، «نقش آموزه های دینی اسلامی در پیشگیری از آثار مخرب فضای مجازی در خانواده» فصل نامه ره آورد نور، شماره ۶۰، ۱۳۹۶

سایت اینترنتی

۴. احمدی مقدم، رقیه، «تأثیر فضای مجازی بر ارتباط بین والدین و فرزندان»، ۱۷ آگوست ۲۰۲۴، تاریخ بازبینی ۱ مهر ۱۴۰۳، <http://fowjmedia.com>
۵. خانه فناوری تهران، «شبکه اجتماعی چیست؟»، تاریخ بازبینی: سه شنبه ۲۴ مهر ۱۴۰۳، <http://fanavari.com>
۶. دهقانی، حنانه، «آسیب های فضای مجازی برای دانش آموزان»، تاریخ انتشار ۷ آذر ۱۴۰۳، blog.paresh.ir
۷. قربانی نژاد، رامین، «فضای مجازی و دختران؛ تهدیدها، راهکارها، پیشنهادها»، تاریخ انتشار: ۲۳ تیر ۱۳۹۹، تاریخ بازبینی: ۲۵ آبان ۱۴۰۳، <http://roshdmag.ir>
۸. مسافر، فائزه، «آسیب های فضای مجازی برای دانش آموزان»، ۲۱ می ۲۰۲۳، تاریخ بازبینی: ۱ مهر ۱۴۰۳، <http://paresh.ir>
۹. نجاتی نسب، محمد، «۱۱ تأثیر منفی اینترنت بر دانش آموزان و نوجوانان»، تاریخ بازبینی: ۱ مهر ۱۴۰۳، <http://rgsrotabaar.org>
- <http://basijnews.ir>
- <http://iribnews.ir>

<http://kherad.org>

<http://profile.center>

<http://rahavardnoor.ir>